

УДК 811.111'42

ЛІКАРНЯНА КЛОУНАДА ЯК РІЗНОВИД ГУМОРИСТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

В.О. Самохіна, докт. філол. наук, С.О. Тарасова (Харків)

У статті розглядаються лінгвальні аспекти сучасного англomовного медичного дискурсу у жанрі лікарняної клоунади. Надано детальний аналіз функціональних особливостей цього жанру. Визначено психотерапевтичну функцію як базову у діяльності лікаря-клоуна для допомоги пацієнтам у подоланні стресу на етапі одужання у лікарні. Виділено основні засоби реалізації психотерапевтичної функції лікарняної клоунади у вербальній та невербальній сферах.

Ключові слова: гумористична комунікація, лікарняна клоунада, медичний дискурс, психотерапевтична функція.

Самохіна В.А., Тарасова С.А. Больничная клоунада как вид юмористической коммуникации. В статье рассматриваются лингвальные аспекты современного англоязычного медицинского дискурса в жанре больничной клоунады. Представлен детальный анализ функциональных особенностей этого жанра. Психотерапевтическая функция определена как базовая в деятельности врача-клоуна для помощи пациентам в преодолении стресса на этапе выздоровления в больнице. Выделены основные приемы реализации психотерапевтической функции больничной клоунады в вербальной и невербальной сферах.

Ключевые слова: больничная клоунада, медицинский дискурс, психотерапевтическая функция, юмористическая коммуникация .

Samokhina V.A., Tarasova S.A. Hospital clowning as a humorous communication type. Lingual aspects of modern English medical discourse in the genre of hospital clowning are considered in the article. The work presents a detailed analysis of functional peculiarities of this genre. The psychotherapeutic function is defined as the main one in activity of the clown-doctor who helps patients to overcome stress at the stage of recovering at a hospital. Basic characteristics of implementation of the psychotherapeutic function of hospital clowning are defined in verbal and nonverbal areas.

Key words: hospital clowning, humorous communication, medical discourse, psychotherapeutic function.

*Сміх допомагає в складних ситуаціях
(Автори статті)*

Сміх розповсюджується на всі сфери діяльності людини та активно використовується як ефективний засіб лікувального впливу. Цілющі властивості веселощів і життєрадісності, а також шкідливі для здоров'я наслідки негативних емоцій тисячі років, тому були описані в біблійній притчі, яка свідчить, що "веселе серце благотворно як врачество, а пригноблений дух сушить кістки"

[8]. Катарсис сміху звертає увагу людини на позитивне сприйняття життя: звільнює від депресії, страхів, переживань, тривоги, випускає велику кількість енергії, яка витрачалась організмом на підтримку стресів та напруги.

Сміх народжується та існує в зоні контакту особистостей, соціальних груп, культур, епох, центру і маргіналій (Т.М. Рюміна, А.А. Сичов). У фокусі

цієї роботи перебуває жанр лікарняної клоунади як різновид гумористичного спілкування в соціальному інституті медицини, що зумовлює актуальність дослідження. Мета статті полягає у виявленні основних функцій жанру лікарняної клоунади в сучасному англomовному дискурсі. Об'єктом дослідження є жанр лікарняної клоунади в сучасному англomовному медичному дискурсі як текстово-дискурсивний продукт свідомої, інтенціональної, лінгвокреативної діяльності індивідів. Предметом аналізу є виявлення базової функції лікарняної клоунади, а також прийомів створення комічного ефекту, їх інтерпретація та розуміння. Матеріалом дослідження слугують 156 фрагментів жанру лікарняної клоунади англomовного медичного дискурсу, які виокремлено методом суцільної вибірки із американських та британських Інтернет-сайтів, а також з англomовних телевізійних шоу та новин.

Найважливішим аспектом у дискурсі є комунікативний. Характер комунікації може змінюватися, якщо в інституційний тип дискурсу вклинюється дискурс за характером комунікації, наприклад, гумористичний [11, с. 123]. У різних типах дискурсів, які виділяються за сферами комунікації, відбувається перемикавання цілей, а услід – тематики і тональності в залежності від комунікативної мети адресанта. Ідея дискурсивної формації перебуває в основі розуміння дискурсу як інтегративної сукупності текстів, пов'язаних змістовно-тематичними зв'язками та об'єднаних у комунікативному, функціонально-цільовому і жанровому аспектах. У цьому сенсі дискурсоутворюючими характеристиками виступають сфери людської комунікації: тобто тип дискурсу може поєднуватися з його різноманітними різновидами – конфліктним, аргументативним, ритуальним та ін. Різновиди дискурсу можуть бути складовою частиною будь-якого типу дискурсу, вони членують типи дискурсів (політичний, науковий, медичний тощо) і, відповідно, структурують, обумовлюють їх упорядкованість. Таке уклинювання репрезентує лише «збої дискурсу в його претензії на однорідність, всередині дискурсу постійно присутнє його інше...» [12, с. 380].

Гумористичний дискурс має ряд особливостей, основною з яких є занурення в ситуацію сміхового спілкування, тобто переключення на сферу експресивно-забарвлену, спрямовану, переважно, на створення комічного ефекту. Цей різновид дискурсу може інтегруватися в якості складової в інші дискурсні утворення. Таким чином, мовленнєві дії типів дискурсу експліцитно протиставляються мовленнєвим діям гумористичного різновиду дискурсу, і між ними виникають відносини дисбалансу, невідповідності, протиріччя, які в роботі визначаються як відносини інконгруентності.

Для гумористичного різновиду дискурсу, відокремленому за такою ознакою характеру комунікації, як комунікативна настанова, базовим є співвіднесення з нею смисл – жартівливість. За національно-мовним критерієм гумористичний різновид дискурсу відносимо до такого, що являє собою вербалізовану мисленнєво-комунікативну гумористичну діяльність представників певного соціуму. За функціонально-комунікативним критерієм гумористичний різновид дискурсу перетинається з цілою низкою типів дискурсу. Щодо сфери комунікації зазначимо, що жартівливість є характерною рисою політичного, ділового, наукового, педагогічного, а також медичного інституційних типів дискурсу. Отже, гумористичний різновид дискурсу – це мовлення, занурене в ситуацію гумористичного спілкування, що використовується з метою втілення гумору в різних комунікативних ситуаціях. У цьому жанрі соціальна дистанція – близька, кооперативна, а характер обміну репліками – довільний. Потреба “виговоритися” виступає у гумористичному різновиді дискурсу у вигляді експресивної інтенції, суть якої, в основному, полягає в усуненні дискомфорту, відчуженості між комунікантами, в пошуку підтримки та співучасті партнера по комунікації. М.М. Полюжин називає діалог такого типу “афілятивним” (тобто довірливим) типом дискурсу, який “характеризується особистісно-орієнтованою тематикою, експресивним типом мовленнєвих дій, а також довірливим типом інтерперсональної модальності” [9, с. 13]. Описуючи діалогічний дискурс, М.М. Полюжин виділяє комуніка-

тивну функцію як провідну, а на її основі – п'ять класів підфункцій: 1) контактостановлюючу, 2) риторичну, 3) інтерпретаційну, 4) діалогічно-пошукову, 5) емоційно-експресивну [9, с. 12–13]. Ці функції в повній мірі застосовуються і до гумористичного різновиду дискурсу, який можна віднести до емоційного типу, що виражається в діалогізованому унісоні комунікантів і має комічний аспект вираженості.

Медичний дискурс, який розглядається як тип інституційного спілкування, виділяється на підставі двох системотворчих ознак: мети (надання кваліфікованої допомоги хворому) й учасників спілкування (лікарі, медичні сестри, родичі, пацієнти тощо). Велике значення у тематиці медичного дискурсу відіграють директиви – порада, рекомендація, інструкція, заборона, наказ [7]. Така тематична медична комунікація, перш за все, націлена на досягнення адресантом амбітної мети: повноцінне лікування хворого. В цьому випадку відбувається реалізація *психотерапевтичної функції*, завданням якої є намагання лікаря якомога ефективніше провести всі заплановані медичні процедури.

Однією з основних характеристик реалізації психотерапевтичної функції в медичному інституційному дискурсі є використання гумору, який як різновид емоційно-ціннісної орієнтації нарівні з серйозністю присутній у медичному дискурсі і вирізняється тим, що спрямований на створення позитивного мислення у критичній ситуації, пов'язаної зі здоров'ям людини. Жартівливе спілкування не зводиться лише до підтримання близької, дружньої дистанції між партнерами, хоча саме на такій дистанції жарт більш доречний [5, с. 144]. Гумор “знищує” стрес і напругу, сприяє міжособистісній комунікації та відчуттю “Ми”, допомагає подолати конфлікти, підвищує мотивацію і продуктивність комунікації. Установку на комічний ефект виділяємо як домінуючу серед складової комунікативної мети, що припускає також досягнення суто комунікативних ефектів – вони, в залежності від ситуації і складу учасників, можуть бути різними, здебільшого позитивними – підбадьорити, розвеселити, розважити, втішити, заспокоїти тощо.

Відкидаючи традиційну біомедичну модель здоров'я і хвороби як надмірно спрощену, фахівці в області психології здоров'я підтримують біопсихосоціальну модель, згідно з якою здоров'я визначається не тільки біологічними чинниками, але також соціальними і культурними факторами. Клінічна психологія здоров'я – це область клінічної психології, яка ставить своїм завданням застосування результатів досліджень... у розробці методів лікування для того, щоб допомогти людям ефективно впоратися зі стресом, змінити свою поведінку на користь здоров'я, керувати болем, упоратися з хронічними хворобами [10, с. 258–259]. Останнім часом учені все частіше замислюються над тим, чи можна застосовувати сміх для лікування. Привабливість гумору та сміху як форми нетрадиційної медицини полягає у тому, що він підвищує якість життя і сприяє довголіттю. В одній каліфорнійській лікарні було проведено таке дослідження: вранці разом з градусниками і таблетками медсестра приносила в палати свіжі анекдоти. Пацієнти потішалися, а після обстеження фахівці підтвердили, що такий метод впливу поліпшив їх стан. Навряд чи сильний регіт піде на користь людині з травмами і переломами. Однак, при хворобах, які мають психосоматичну природу (виразка шлунку, астма, коліт), сміхотерапія заохочується. Лікарі констатують: 1) усього 10 хвилин сміху знижують артеріальний тиск; 2) у тих, хто сміється кожен день хоча б по 15 хвилин, поліпшується кровообіг і краще працює серце. А ось стреси і депресивні стани збільшують ризик смерті від серцевих хвороб на 44%; 3) у деяких онкологічних центрах практикують методіку лікування сміхом. Лікарі використовують так звану «ха-ха, хі-хі» терапію, коли пацієнти вимовляють досить прості звуки, обмінюючись вітаннями, граючи в різні рухливі ігри і спілкуючись один з одним. Медики вважають, що подібні заняття допомагають пацієнтам розслабитися, отримати задоволення, забути про серйозні діагнози. А самі пацієнти відзначають, що вони відчують себе більш здоровими.

Яскравим проявом комічного в сучасному медичному дискурсі стала поява жанру лікарняної

клоунади – програми в госпіталях і медичних центрах, – що включає відвідування палат спеціально навченими клоунами [6, с. 144–147]. Образ клоуна є «носієм індивідуального образу карнавальної свідомості, який здійснює такий специфічний синтез комічного, прекрасного, піднесеного та трагічного в пошуку образу мрії» [13]. Л. Пісок у книзі «Паперовий клоун» розмірковує про те, що «справжня клоунада – це метод пізнання світу, такий же правомочний, як фізика. Тільки експерименти поставлені публічно, а не лабораторно. В головах глядачів народжується нове знання, якого іншим способом не отримати» [цит. за 13]. Мистецтво клоунади, на думку філософа, – це інструмент пізнання, що дозволяє досліджувати і створювати такі комічні невідповідності навколишнього світу, які є проявом і втіленням творчого розвитку. Візити клоунів у лікарню покликані сприяти лікуванню пацієнтів, а також підтримати персонал та родичів пацієнтів за допомогою позитивної сили надії і гумору, спрямованих на створення позитивної мотивації до одужання [там само]. Лікарі-клоуни, які відвідують дитячу та дорослу аудиторію, вважають спільним спрямованість на лікування, тому основною аудиторією сприйняття лікарняної клоунади є пацієнти, які одужують. Б. Рассел уважав природу клоунського «контр-знака» – алогізму інтуїтивним прийомом входження в творчий стан, яке клоун зберігає з дитинства протягом усього життя, що створює умови для його нестандартної вигадки, дару передбачення, продукування нових ідей, знаходження нових смислів буття [14].

Лікарняна клоунада визначається нами як система заходів, спрямованих на реабілітацію хворих, що перебувають на стаціонарному лікуванні за допомогою засобів клоунади. Це – симбіоз актомайстерності, драматичної і циркової клоунади при безпосередньому спілкуванні актора-клоуна з пацієнтами з різних відділень [див. також 4, с. 25]. Виконавцями у жанрі лікарняної клоунади виступають як професійні актори, аматори, так і самі лікарі, переодягнені в костюми клоунів. Слід відмітити дві особливості їх роботи. По-перше, робота клоунів проходить у парі, де чітко визначаються ролі

та проводяться їх межі – головний та відомий [6, с. 123–128]. Головний клоун – більш серйозний, коли інший клоун прагне яким-небудь чином «напустувати». Робота в парі виконує завдання емоційного залучення хворих – побудування контакту з пацієнтом: два клоуни створюють простір, наповнений гумором і сміхом, залучуючи до нього пацієнта. Лікарняний клоун спілкується з хворим лише в ключі, спрямованому на позитивні емоції та формує установки одужання на майбутнє. По-друге, імпровізація є основною характеристикою лікарняної клоунади. Сюжет ігрової імпровізації вибудовується на відносинах, про які клоуни домовляються заздалегідь. Однак, під час спілкування з людиною, клоуни реагують на те, що робить пацієнт: вони занурюють його в свою гру або підключаються до тієї, яку веде сама людина. Іноді пацієнти самі нав'язують клоунам сюжет гри, або, принаймні, коректують його. Таким чином, головною метою діяльності клоуна в медичних установах є регулярна допомога пацієнтам у подоланні стресу у лікарні на будь-яких етапах лікування (психотерапевтична функція) та реалізація її у вербальній та невербальній сферах.

У *невербальній сфері* психотерапевтична функція лікарняної клоунади реалізується за допомогою ексцентрики та буфонади, які спричинюють реакцію учасників: посмішка, сміх або аплодисменти. Буфонада (букв. – блазнювання) – прийом акторської гри (комедійної) [4, с. 24]. Для буфонади характерне прагнення виконавця максимально підкреслити зовнішні характерні ознаки персонажа, схильність до різких перебільшень. У буфонаді активно використовуються яскравий гротесковий грим, великий за розміром костюм (короткі штани, черевики великого розміру, трюковий реквізит – шпилька величиною в тростину, предмети, що вибухають у руках і т.ін.). Різновидами ексцентрики та буфонади є буфонадний антре, комічна сценка без слів, яка будується на зіткненні контрастних характерів клоунів, а також фокуси та геги [там само]. У буфонадному антре (від фр. *entree* – вихід, клоунська сценка) зміст виступу складають лацци (*lazzi* – з італ. жарти з комедійними трюками), пан-

томіма, куплети, частівки, репризи, що містять сатиру на злобу дня. У пародійній манері клоуни показують епізоди з повсякденного життя пацієнтів та лікарняного побуту. Фокуси в лікарняній клоунаді супроводжуються активним застосуванням трюкового реквізиту: кольорових перук, строкатого костюма, перебільшеного гриму з накладним носом тощо. У лікарняній клоунаді мають місце також гегі з комедійними прийомами, в основі яких перебуває очевидна безглуздість, яка може розсмішити. Використання гегів в лікарняній клоунаді вже давно стало нормою, їх тематика різноманітна – від побутових сцен до сцен професійного спрямування.

В основі буфонади та ексцентрики в жанрі лікарняної клоунади перебувають прийоми перебільшення, двозначності, передражнювання, трікстерської травестійної поведінки, пародійності, комізму логічно безглузлого, ексцентричності. Найвизначнішими їх характеристиками є алогічні вчинки, парадокси, які створюються на зіткненні контрастних характеристик клоунів. Їх основною метою є: 1) відволікання і зняття больового синдрому при проведенні медичних маніпуляцій, які людина оцінює як агресію; 2) психологічна гармонізація людини в лікарні через гру і інтерактивне спілкування.

У *вербальній сфері* психотерапевтична функція реалізується за допомогою мовленнєвого жанру жарту, гумористичних комедій, комедій у жанрі стендап. Базові лінгвальні прийоми комічного – гіпербола, літота, гра слів, гротеск, пароніми, алогізми – у лікарняній клоунаді реалізуються на всіх мовних рівнях: від фонетичного, лексико-семантичного до синтаксичного та текстового. Ці прийоми повинні бути простими візуально та легкими для мовленнєвого вираження, що важливо для обрання правильної стратегії поведінки комунікантів. Серед тематики лікарняної клоунади превалюють побутові теми з використанням пісень, скоромовок, жартів, за порушення моральних, етичних, релігійних, соціальних та політичних тем та випадки чорного гумору, який дає людині, яка одужує, можливість подивитися на ситуацію з комічного боку. Основними типами гумору в реалізації психотера-

певтичної функції сучасного англомовного медичного дискурсу є: гумор-сподівання (*hoping humor*); гумор-підтримка (*coping humor*); гумор шибеника (*gallows humor*); «жалісливий» гумор (*compassionate humor*); їдкий гумор (*caustic humor*).

Гумор-сподівання – це емоційна реакція, яку викликає конкретний набір оцінок, а саме сприйняття події або ситуації як безглуздо-смішних або кумедних [6, с. 56–69]. З гумором-сподіванням пов'язується всім знайома приємна емоція – специфічне відчуття благополуччя, яку описують такими поняттями, як «забава», «радість», «веселощі», «життєрадісність» і «розвага». Звернемо увагу на демонстрацію гумору-сподівання:

«Patient»: *Doctor, what does the X-ray of my head show?*

Clown: *Absolutely nothing!* [2].

(Під час розмови лікаря з пацієнтом-коміком щодо результатів діагностування «лікар» використовує прийом іронії, що забезпечує подвійне розуміння діагнозу (тобто те, що «пацієнт» є повністю здоровим, а також те, що він є безглуздим), що і створює ефект комічного)).

Гумор-підтримка характеризується виразом чутливості: підтримка людяності (гумор допомагає персоналу показати, що вони відносяться до пацієнтів не як до роботи, а як до живих людей) [там само]. Наприклад:

«Patient» (lifting arm): *Doctor, it hurts when I do this.*

Clown-doctor: *Don't do that* [3].

(«Лікар»-непрофесіонал знаходить найпростіший варіант «підтримати» пацієнта двозначною фразою, вираженою імперативним висловлюванням).

Гумор-шибеника та їдкий гумор насамперед пов'язуються з функцією передачі критичних або несхвальних повідомлень, агресією, примусом і маніпуляцією [6, с. 58]. Висміюючи дурість, некомпетентність, лінь і інші недоліки людей, які обурюють і дратують їх і заважають просуванню до мети, люди здатні мінімізувати страждання, які можуть викликати інші, і отримувати певне задоволення на шкоду їм. У наступному прикладі демонструється гумор шибеника:

«Patient-blonde»: *My head is full.*

Clown: *It is called thinking. Go with it [2].*

(«Пацієнтка-блондинка» здивована нехарактерним для неї відчуттям – перевантаженням думок, а не головним болем. Гумор створюється багатозначністю фрази *My head is full*, яка має непряме значення, що вводить в оману. Лікар наголошує їй на прописній істині», з якою живуть усі люди).

Реалізацію ідкого гумору, навіть іронії та сарказму, вбачаємо в ситуації, коли людині, яку обстежили і не знайшли онкологічного захворювання, розповідають такий жарт:

«Doctor»: *I have the results from your blood exams. They show that you have leukemia!*

«Patient»: *[Takes a deep breath and resumes talking]. Thank God! I thought you were going to say I have cancer! [2].*

(Гумор базується на необізнаності «пацієнта», який не розрізняє синонімічні медичні терміни).

Жалісливий гумор використовується як засіб когнітивного управління подіями і ситуаціями, які загрожують благополуччю людей, перетворюючи їх на щось несерйозне і смішне. Оскільки цей тип гумору будується на розгляді невідповідностей і різних інтерпретацій, він може допомогти людині змінити свій погляд на стресову ситуацію, переоцінивши її з новою і менш загрозливою точкою зору. Наприклад:

Clown: *What seems to be the trouble?*

«Patient»: *Doctor, I keep getting the feeling that nobody can hear what I say.*

Clown: *What seems to be the trouble? [1].*

(Комічний ефект спричинюється синтаксичним повтором того ж самого запитання, з якого виходить, що і лікар теж глухий, як і його пацієнт).

Таким чином, основною метою психотерапевтичної функції лікарняної клоунади є експресивно-емотивний регулятивний вплив. Метою цього впливу є перехід адресата в особливий психоемоційний стан, результатом якого є зняття напруги, вивільнення негативних емоцій, створення стану підтримки та піднесення.

Перспективою подальших пошуків убачаємо у виділенні додаткових функцій лікарняної клоу-

нади, стратегій і тактик комічного у медичній практиці та комічному стилі спілкування лікарів та хворих. Подальші пошуки також пов'язані з дослідженням клоунади в різних типах інституційного і неінституційного дискурсиву.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барсукова М.И. Медицинский дискурс: к постановке проблемы / М.И. Барсукова // Античный мир и мы: докл. и сообщ. науч. конф., 2002 г. : тезисы докл. – Саратов, 2002. – Вып. 9. – С. 127–132.
2. Бейлинсон Л.С. Профессиональный дискурс: признаки, функции, нормы : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Л.С. Бейлинсон. – Волгоград, 2009. – 36 с. 3. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации / А.Д. Белова. – К. : Киев. нац. ун-т им. Т.Г. Шевченко, 2003. – 304 с. 4. Гончаренко Н.В. Суггестивные характеристики медицинского дискурса : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Н.В. Гончаренко. – Волгоград, 2009. – 45 с.
5. Карасик В.И. Анекдот как предмет лингвистического изучения / В.И. Карасик // Жанры речи. – Саратов : Изд-во гос. УНЦ “Колледж”, 1997. – С. 144–153. 6. Королёва О.Л. Методическое обеспечение профессионально-ориентированного обучения иностранных студентов-медиков общению на русском языке в процессе подготовки к клинической практике : дис. ... канд. филол. наук : 13.00.02 / Королёва Ольга Леонидовна. – М., 2010. – 182 с. 7. Кудоярова О.В. Вариювання змістових параметрів англомовного медичного дискурсу за заміни адресантно-адресатних конфігурацій [Електронний ресурс] / О. В. Кудоярова. – Режим доступу : <http://www.twiztv.com/sydjj1562>. 8. Книга притчів Соломонових [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.patriarchia.ru/bible/prov 9. Положин М.М. Напрями та одиниці прагматичного аналізу мовленнєвої комунікації / М.М. Положин // Проблеми романо-германської філології : зб. наук. пр. – Ужгород : Патент, 2003. – С. 6–19. 10. Род Мартин. Психология юмора / Мартин Род. ; [пер. с англ. под ред. Л.В. Куликова]. – СПб. : Питер, 2009 г. – 408 с. 11. Самохіна В.О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США: [монографія] / В.О. Самохіна. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2012. – 360 с. 12. Серио П. Русский язык и анализ советского политического дискурса: анализ номинализаций / П. Серио // Квадратура смысла: Французская школа

анализа дискурса ; [пер. с фр. и португ. ; общ. ред. и вступ. ст. П. Серио ; предисл. Ю.С. Степанова]. – М. : ОАО ИГ “Прогресс”, 1999. – С. 337–383.

13. Семенова Е.А. Развитие творческой индивидуальности младших школьников искусством клоунады [Электронный ресурс] / Е.А. Семенова. – Режим доступа : [http://www.dissercat.com/content/razvitiie-tvorcheskoi-individualnosti-](http://www.dissercat.com/content/razvitiie-tvorcheskoi-individualnosti-mladshikhshkolnikoviskusstvo-klounady)

[mladshikhshkolnikoviskusstvo-klounady](http://www.dissercat.com/content/razvitiie-tvorcheskoi-individualnosti-mladshikhshkolnikoviskusstvo-klounady) 14. Russel Bernard. Клоунський контр-знак та його алогічність [Електронний ресурс] / Bernard Russel. – Режим доступу : <http://vivaldi.nlr.ru/bd000235701/details>

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. <http://www.ontvtime.ru/general/tvc.html>. 2. <http://www.golos-ameriki.ru/> 3. <http://www.americaru.com/>